

Снежана
ШАПОЊИЋ
-АШАНИН

ДАР И ДАРИВАЊЕ У ЧАЧАНСКОМ КРАЈУ

UDK: 39(497.11)

АПСТРАКТ: *Рад представља покушај да се на основу теренске грађе прикупљене у последњих неколико година на територији Општине Чачак, као и на основу досађуће релевантне литературе, прикаже значај даривања и његова улога у животи и обичајима човека. Посебна пажња је посвећена усисавању везе, као и трагању за различитостима обичајне праксе феномена даривања у разним временским оквирима. Поред опште расправе о дару, даривању и жртвовању, као кључним терминима који се ситално преишлићу и доуиљују, у раду је представљено даривање у животином и годишњем циклусу, као и у бројним другим ситуацијама које саме по себи одређују обичајну праксу веће групе људи.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *дар, даривање, уздарје, жртвовање*

Дар као дубоко укорсењена културна творевина почива на јаким традицијским темељима, траје колико и људска цивилизација, истрајава све до данашњих дана, у брзом историјском ходу одсева се у савремено рухо и чврсто наставља у будућност. Даривање, најпре као вид обредно-магијске радње, прека је потреба људског рода, без обзира на временске и просторне параметре у којима јединка испољава свој културни и верски идентитет. Приношење жртве, у зависности од социјалних и обредних дистанци, некада претходи, а некада је нераскидиво и веома неприметно уплетено у обредну радњу даривања. С друге стране, оно представља продукт људске жеље и потребе за даром или поклоном.

Бројни догађаји у вези са човековим животним, али и природним годишњим циклусом, у чачанском крају обавезно су праћени давањем дарова и примањем уздарја који доминирају у обредним радњама. Овај рад треба да допринесе изучавању појаве даривања, будући да ову област у чачанском крају нико раније није посебно истраживао. Учињен је покушај да се теренска грађа, прикупљена на територији општине Чачак у последњих неколико година, доведе у везу са подацима из литературе и да се у просторним и временским оквирима сагледају сличности и различитости феномена дара, даривања и жртвовања.

На самом почетку расправе о дару и даривању неопходно је напоменути да је немогуће сагледати све њихове параметре, поистоветити их или потпуно разлучити од појма и чина жртве и жртвовања. Шта претходи дару или шта из њега следи, питања су која само на први поглед нуде одговор. Међутим, њиховом дубљом анализом све више се удаљавамо од правог решења. Покушамо ли да ову појаву сагледамо кроз след еволутивних мердевина, догодиће нам се да се опет нађемо на почетном месту, односно да се све време вргимо у зачараном кругу.

Као што односи између традиционалног и савременог могу бити дво- смерни или једносмерни¹, исти такви односи могу бити између дара и жртве. Понекад потреба и начин жртвовања могу утицати на врсту дара, али и сам дар може бити представљен и виђен као начин приношења жртве. Који ће од ова два етнокултуролошка појма однећи превагу зависи од бројних личних и колективних фактора, али и чинилаца који су их сами по себи одредили.

Да би расправа о појму дара била што успешнија и кориснија, неопходно је познавање одређених историјских ситуација. Дати конкретан одговор на симбол и културну вредност дара могуће је једино ако се успешно сагледају сви релевантни параметри у којима се дар јавља. Њиме се жели успоставити ред, узајамност, као и сигурност. Успостављање реда у културном смислу има велики, готово одлучујући значај у кључним моментима човсковог живота који су поткрепљени одређеним обредима прелаза. Психолошка појава у којој граничне ситуације стварају изузетно драматичну сферу у животу човека², када може доћи до губљења равнотеже и стварања хаотичног расположења појединца или друштвене групе, тражи и, најчешће, изналази решење проблема кроз институцију дара. У овом случају дар добија симболички карактер, јер се преко њега тежи успостављању културне и социјалне равнотеже и хармоније. Симболика дара добија свој прави смисао најпрв кроз саму своју представу, а доста касније кроз вредност понуђеног дара.

У свим цивилизацијама присутан је принцип узајамности, заснован на међусобној условљености појединца и заједнице у којој обитава и са којом чини јединствену целину. Узајамност кроз институцију дара води од непријатељства до савеза и од неповерења до поверења.³ Даром се успостављају и веома значајни цивилизацијски односи, а применом узајамности добијамо средство помоћу којег долазимо до циља.

По Брониславу Малиновском, принцип узајамности изражен је, између осталог, и разменом дарова⁴, односно повратном везом између онога који га пружа и онога који га прима, тако да дар добија значајну улогу и постаје средство комуникације.

У овом случају дар је представљен односом два човека или две групе људи. Међутим, у културном, а пре свега у религиозном контексту, дар представља средство комуникације између обичног човека и вишег, натприродног бића. На основу ове тврдње дар можемо посматрати у његовој примарној функцији – као облик приношења жртве.

Даром се успоставља дијалог на принципу узајамности⁵ и неписаних правила која су имала и те каквог значаја у формирању норми овог модела. Друштвена функција дара има посебан значај и разликује се од једне до друге

1 Ђурђица Петровић, *Значај законских одређења у односима традиција-савремености*, Етноантрополошки проблеми, књ. 6, Београд, 1989, 7.

2 Anna Zambrzycka-Kungchowicz, *Kulturna funkcija dara*, Етноантрополошки проблеми, књ. 2, Београд, 1987, 14.

3 А. Podgorecki, *Pojecie afibiacji*, *Prace Etnograficzne* z. 10, 1977, 11.

4 Bronislaw Malinowski, *Argonauti Zapadnog Pacifika*, Београд, 1979, 23.

5 Malgorzata Maj, *Prilog analizi obrednog dara*, Етноантрополошки проблеми, књ. 2, Београд, 1987, 29.

културне групе. Осим различитости, присутне су и дубоко укоренење принцијелне сличности које за етнологе представљају широк простор за стручно и научно истраживање.

Свакако да је функција обредног дара условљена самим обредом и оним што је његов суштински циљ. Даривање често игра готово главну улогу чији је циљ успешно извођење обредне радње, а пре свега преношење симболическе поруке. И најмања културна група, ма где се налазила, има потребу да због нечега некомс од стране некога преда дар и да због тога или нечег другог прими уздарје. Даром се жели успоставити или учврстити пријатељство или наклоност појединца или групе.

Потреба за даром у чачанском крају везана је и за појединачне и за групне догађаје. Даривање је присутно у бројним обредима како човековог животног, тако и природног годишњег циклуса. Бројни су разлози везани за друштвене и радне активности појединца или групе који су условљени или изражени даром и разменом материјалних добара у једном, супротном, или оба смера.

Дарови се дају у име „невидљивог“, са циљем да се повољним предзнаком и „слутњом“⁶ изобила отпочне нови период или нови циклус. Преко дара се, путем симпатическе магије, симболички успостављају богатство, срећа и благостање. Учесници обреда даривања своју симболику реализују преко молбе или преко обећања. Даривање је блиско обредима везаним за годишња доба, чија је магијска сврха да привуку заштиту „богова, краљева и овоземаљских одличника“⁷. Даром се симболизује жеља за обиљем и срећом, што представља и главни магијски карактер било ког обреда. Обред у себи крије бројна неписана правила и радње које се изводе по тачно предвиђеном правилу, а све у циљу подстицања и постизања жељеног исхода.⁸ Некада је симболика обредних дарова веома јасна и прецизно детерминисана, док је у неким случајевима дубоко скривена и тешко препознатљива. Без обзира о каквом се виду обредног даривања ради, његова порука у магијским, па и општим социолошким оквирима, веома је снажна и дубоко присутна као општи образац понашања одређене веће или мање групе.

Исконска човекова жеља је да преско обреда даривања оствари близак контакт са особом која прима дар, али и да успостави наклоност виших, натприродних бића, без обзира коме је у обреду дар тренутно намењен. Жеља за успостављањем равнотеже овоземаљског и натприродног суштински је везана за појам жртве и сам чин жртвовања. Жртву је могуће сагледати као обред сједињавања, чија је функција захваљивање за остварено или молба за жељено.⁹

Стицање божије милости, по народном веровању, могуће је остварити давањем милостиње (најчешће просјаку који се јавља као посредник између људског и натприродног бића). У народу постоји веровање да давање сиромасу значи давање самом Богу, а његово „благосиљање“ представља жељену

6 : Крсто Миловаповић, Томислав Гаврић, *Речник симбола*, Крагујевац, 1994, 123.

7 : Крсто Миловаповић, Томислав Гаврић, *н. д.*, 93.

8 : Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, 1998, 326.

9 : Anna Zambrzycka-Kunachowicz, *op. cit.*, 17.

божанску милост. Реч је о молитви за дародавца, као и за његове најмилије. У великом броју случајева молитва се односи и на душе дародавчевих предака. Често се може чути да просјаку ваља дати било шта, па чак и најмању новчаницу. Грех је проћи поред убогог, јер се он сматра божанским изаслаником или чак и самим божанством прерушеним у лик просјака.

Дар, као и свака друга роба, има своју материјалну вредност. У зависности од тога коме је и због чега дар упућен, различита је и његова вредност (креће се од чисте симболике, па све до врло високих износа који, неретко, премашују дародавчеве могућности). Није редак случај да човек, натеран неком личном или породичном невољом, прибегне оваквом даривању. У Врнчанима кажу: “Даде и црно испод ноката.”

У избору врсте дара запажа се велика слобода и разноврсност у појединим ситуацијама на једној и ригорозно одређивање врсте дара, као и начина предаје, на другој страни. У прошлости је дар често био условљен друштвеном хијерархијом која је често условљавала норме понашања.

Чин даривања се одиграва у адекватном простору и у одређено време, а поводом одређене обредне радње. Даривање је праћено одговарајућим обредним или верским понашањем, потребним атрибутима и речима који самом чињу дају културолошки смисао и обавештење о врсти дара и поводу даривања. Дар се предаје уз најлепше жеље и речи срдачности и наклоности, а прима речима захвалности и благосиљања.

Поштовање прописа везаних за време и простор даривања условљено је духовном и религиозном функцијом. Даривање прате конвенционална понашања као саставни и нераскидиви еквивалент обреда. Примање дара је праћено стиском руке, осмехом, срдачношћу и пољупцем.

У неким случајевима чин даривања је праћен одређеним сценаријем по коме су унапред познати и покрети и изговорене речи. Углавном се ради о речима којима се изражава жеља за успехом и срећом, али су ту присутне и бројне магијске формуле, па и шaljиви дијалози.

Функције дара

Готово свака обредна радња неизоставно указује на јединство одређене групе које се може препознати кроз обреде прелаза. Дар у овом случају добија улогу безбедног преласка из једног у друго стање. Неретко је његова функција и у одржавању јединства породице и сродничке групе. У већини обреда испреплетане су везе најразноврснијих учесника обреда (породице, рођака, фамилијс, компија, пријатеља, колега).

Даром се, стварањем релативно трајних друштвених односа унутар саме себе, идентификује и потврђује одређена група. Предаја и примање дара представљају начин живота и опхођења унутар једног друштвеног круга.

Поводи и начини даривања и уздарја, чине део стила у изражавању културних елемената као дела људског универзума.

Јасно да је даривање универзална појава у којој учествује велики број људи. У временским и просторним оквирима, некада брже а некада спорије, стварани су и дограђивани најразличитији елементи, проткани одређеним на-

чином живота. Сам дар је постао културни сведок релација унутар одређене групе, а често и ван ње.

Дар је условљен местом и положајем у одређеној друштвеној групи, као и имовинским стањем њених чланова. Он се предаје у одређено време, а поводом неког догађаја. У току даривања и уздарја постоје тачно одређена правила која чине основу самог церемонијала. Међутим, веома често се додају и елементи који су својствени посебном стилу живљења неке групе или појединца, па се тако ствара мање или више јединствени модел њиховог распознавања.

Свакако, даром се успоставља контакт заснован на блискости и поверењу или се изражава жеља за успостављањем пријатељства. Онај ко прима дар прима и понуђено пријатељство. Обичајно право код свих Словена пријем дара поистовећује са склапањем уговора и има исту тежину као и писани документ. Раскид уговора налагао је враћање примљеног дара.¹⁰ Форму оваквог правила налазимо у обичају просидбе где девојка самим примањем дара даје свој пристанак за брачну понуду. Уколико се она касније предомисли, а на основу неписаног правила, дужна је да све што је примила на просидби врати. Ово се односи и на новац и на све друге материјалне дарове. У блиској прошлости у чачанском крају долазило је, из најразличитијих разлога, до раскида брачних уговора који су, између осталог, имали за последицу враћање примљеног дара.

Обичај даривања, осим што је усмерен унутар људског рода, има свој значај и у стварању и одређивању односа између човска и божанства. Захваљујући свом великом значају, одржава се све до данашњих дана, са тенденцијом дугог, можда бесконачног трајања.

Дарови чине саставни део и магијског и религиозног система. У односу између човска и виших бића дар се сматра врстом жртве. У овом случају дар се поново може довести у везу са милостињом. Требало би поменути и појаву даривања црква и манастира. У готово свим црквама и манастирима Чачка и околине налазимо натписе на иконама, сликама или ручним радовима на којима пише да се одређени дар прилаже за здравље живих или за душу умрлих сродника. Чест је случај да су верници прилагали ћилиме за покој душе и за здравље живих. Тим поводом је на самом ћилиму често уткана порука дародавца.¹¹ Давањем прилога Богу и свим његовим свецима верник приноси вид сопствене жртве, одриче се одређеног материјалног добра у нади да ће племени гест бити узвраћен кроз здравље, срећу и напредак његове породице. У народу постоји веровање да човек треба да даје, а да Бог све то види и да вишеструко награђује.

Појава даривања божанства је веома стара. Успела је да опстане све до данашњих дана и да у својој основи сачува целину и смисао своје појаве. Народ и данас верује да понекад треба и „ваља“ нешто дати. Често се у чачанском крају могу чути изреке „ко даје и Бог му даје“ или „дај, па очекуј да ти се врати“.

10 Anna Zambrzycka-Kungchowicz, op. cit., 22.

11 Bratislava Vladić-Krstić, *Ћилими прилозици и објектима сакралне архитектуре у Србији*, Etnoantropološki problemi, knj. 2, Beograd, 1987, 80.

Палјење свећа за здравље, као вид приношења жртве, са веома дубоким трагом у прадавном обредном животу човека, данас већ добија изглед свакодневне појаве. О већим празницима или онда када се осети духовна потреба, верници долазе у цркву, пале свеће за срећу, здравље и напредак себи и својим члановима породице.

Сличан значај имају и дарови који се приносе душама умрлих. Разликујемо две врсте дарова који се приносе умрлим сродницима. Први је у виду материјалног давања црквама, болеснима и сиромашнима у виду дара намењеног за покој душе преминулих, а друга је у виду хране која се износи на гроб и која се касније подели сродницима, пријатељима или просјацима.

Врсте дарова

У нашем народу влада мишљење да се „поклону у зубе не гледа“, што значи да није толико важно шта се поклања, колико да се поклон даје од срца и са добрим жељама упућеним ономе ко поклон прима. Врло често вредност дара не зависи од материјалних могућности њеног извршиоца. Није редак случај да у нашој средини сиромашнији људи дају много веће дарове или прилоге од оних богатијих. У суштини, реч је о жртви која веома често превазилази оквире личних и породичних могућности, у нади да ће се свеукупност жртвованог вратити у неком другом облику. У неким случајевима, а условљено менталитетом нашег народа, велики дарови добијају форму друштвеног доказивања жељног престижа и стицања веће друштвене моћи. У чачанском крају се веома често може чути и изрека „код богатог на глас, а код сиромашног на част“, што значи да ће гост у сиромашној кући, а да би домаћин прикрио свој материјални статус, бити дочекан и угоићен и мимо његових могућности.

Врста дара је условљена догађајем који треба наградити. Поклон увек треба да симболизује жељу дародавца за срећом и здрављем онога ко поклон прима. И поклон у облику жртве требало би својом симболиком да обезбеди срећу и сваки други напредак.

Поклони могу бити веома скромни, могу чак бити и дар природе или плод руку дародавца, али у себи могу садржати и велико богатство које ће у знатној мери обавезати онога ко прима дар или његову друштвену групу, односно породицу.

Даривање у животном циклусу

Даривање у обредима везаним за рођење

Дар и даривање верно прате човека током свих његових битних животних догађања. Преломни тренуци из живота појединца праћени су обредима прелаза и разменом дарова као кључног елемента тих прелаза.

Један од главних циљева брачне заједнице јесте обезбеђивање потомства. У свадбеном ритуалу улога кључних учесника јесте да се постарају да се магиј-

ским путем утиче на плодност брака. Да би се симболичким путем слично обезбедило сличним, још у прастарој словенској религији изводио се обичај бацања житних плодова на младепце. Овај обичај је остао присутан у свадбеном ритуалу све до данашњих дана. У чачанском крају млада на улазу у младожењину кућу сама баца плодове жита и на тај начин изводи чин приношења жртве.

Давање млади мушког детета (накончета) симболичка је жртва са циљем да у браку буде мушке деце. Млада дарује наконче белом копуљом. Овај обичај је присутан и данас, како у сеоској, тако и у градској средини. У оваквом случају наконче је објекат симпатичке магије, када се држањем и окретањем мушког детета жели слично, односно добијање породе. Наконче има изузетно важну улогу, јер је од стране заједнице одређено да младенцима својим учешћем у обреду донесе срећу. Већина учесника у овом обреду данас не зна због чега се дарује наконче, али добро зна да је дар овакве врсте потребан и обавезујући.

Даривањем накончета копуљом млада изражава безграничну веру у симболику која му је у свадбеном церемонијалу попуђена. Кошуља у симболичком смислу представља „другу кожу“¹², тако да овај обред даривања доводимо у везу са приношењем велике жртве, односно дела самога себе (деоба сопствене унутрашњости са другим). Кошуљом којом га огрће млада наконче ритуално штити и на тај начин симпатичком магијом штити и своје дете које жели да роди у браку. Води се рачуна да материјал од кога је санивсна кошуља буде што пријатнији и што нежнији, јер се и у његовој особини крије симболика обредног чина.

У Милићевцима је до пре двадесетак година постојао обичај у коме су зетови на други дан свадбе, у току извођења шаљивих обредних радњи, пред свим гостима у току свадбеног ручка даривали младу лутком. Лутку су увијали и паковали у много папира и пакетића, тако да је млада морала добро да се намучи док дође до поклона. Када из хрпе папира извуче лутку, настају опште одушевљење, шала и весеље. Обично старији учесници свадбеног церемонијала, а пре свега кум и стари сват, благосиљају младу речима: „Догодине да крстимо“. Добијени дар у виду лутке млада је дизала високо изнад главе, симболизујући на тај начин срећу добијеног детета.

У српској традиционалној култури обичај је да се одмах након рођења детета меси посебан колач – *йовојница*. Временом је дошло до померања у самој процедури обреда, па није тачно одређено да ли то мора да се уради баш истог дана када се дете роди. Циљ обреда свакако је приношење жртве у виду хлеба који представља симбол плодности. Ломљење *йовојнице* над главом новорођенчета представља приношење жртве и успостављање заједнице новорођенчета и најближих чланова фамилије. Имајући у виду да је сваки хлеб у ствари мноштво зрна сједињених у једну целину, симболика *йовојнице* постаје и те како јасна.

Искада се, ради сталног обнављања живота и добијања потомства, много водило рачуна о значају обредног хлеба. Верује се да ће особа којој никада није умешен хлеб овакве врсте остати неудата или нежењена¹³. Уколико

12 Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, *н. д.*, 248.

13 Петар Влаховић, *Србија, земља, народ, живот, обичаји*, Београд, 1999, 240.

би се тако нешто десило, приступало се нападном мешењу и ломљењу „повојнице“.

Велика пажња се посвећивала и трећој ноћи након рођења детета, када долазе *суђенице* у кућу новорођенчета и одређују му судбину. И у овом случају даривање, односно приношење жртве од стране родитеља, игра веома важну улогу. Некада је постојао обичај да се у тој ноћи на столу остави хране и пића у изобилју. Циљ оваквог даривања јесте да се *суђенице* што боље угосте, како би својим прорицањем обезбедиле срећну судбину детету. Овај обичај се у чачанском крају данас потпуно изгубио, али је као његов траг остало помињање многих изрека о судбини и судњем часу.

На бабине новорођенчету прва долази младина мајка. Она доноси дарове намешене и својој ћерки и свом унучету. Уз то обавезно доноси питу, пиле и погачу. Овај обичај је очуван све до данашњих дана, не само у селима, већ и у граду.

У селу Остри пиле се обавезно доноси са главом. Улога петла у даривању почива у веровању да он доноси срећу и напредак. Сматра се да је његово певање исбеског, односно божанског порекла. Жсља је да се ова позитивна енергија пренесе и на новорођенче, као и на све друге укућане и да им са новим чланом заједнице „цсва срећа“. У Мрчајевцима се, када се неко благосиља, каже: „Дабогда ти срећа певала куд год ишао.“

У Атеници, Кулиновцима, Трнави и Виљупи мајка на бабине доноси питу. Посебно се водило рачуна да се пита донесе женском поворођенчету да би „момци питали за њу“. Оваквом врстом дара, баба новорођенчета жели да магијским путем будућој девојци обезбеди пуно „прилика“ од којих ће она најбољу изабрати за себе. У савременом обредном ритуалу улогу пите добија и торта, тако да на бабине, осим младине мајке, торту данас допосе и остале званице. Није редак случај, поготово у сеоским срединама, да се на бабине носе и пита и торта.

На бабине се обавезно доносило и пиће, пре свега вино и ракија. Врћи магијски значај има вино, јер се доводи у везу са крвљу и представља наштак живота, бесмртности и божанске љубави.

Флаша пића је обавезно закићена цвећем. Цвет симболизује животни циклус и сталну потребу за обнављањем живота, што чин рођења детета и потврђује. Цвет је симбол врлине и лепоте и то се чином даривања жели препети на само поворођенче. Искреност, нежност и невиност би симпатичком магијом требало да допру до детета, а улога даривања, односно жртвовања, јесте да до њега пренесу жељу за здрављем, лепотом и срећом.

У Виљупи и Трнави народ сматра да би флаша у којој се носи пиће требало да буде отворена, док су у селима око Мрчајеваца флаше са вином или ракијом углавном затворене. Символика отворене флаше јесте да се са њоме прво наздравља и честита, да се не заврши све тим догађајем и да срећних тренутака буде још.

Може се претпоставити да је на основу оваквог веровања у овим селима настао и новији обичај да се штампане позивнице за свадбе, рођендане или испраћаје у војску не затварају.

Различно је веровање у вези са враћањем хране учесницима обреда. У новије време храна се враћа блиским рођацима, док се раније водило рачуна,

па је оваква појава била табуисана. У Остри неко „варује“ и сву храну донету на бабинс, односно принету као вид жртве, настоји да задржи у кући, јер би у супротном дете постало „распикућа“. У Врнчанима, пак, овај табу важи само за поворођенче женског пола да се не би, када порасте и када се уда, вратило својим родитељима.

Младина мајка, осим дара у храни и пићу, доноси комплетну опрему за новорођенче. Овај обичај је у потпуности остао очуван до данашњих дана, с тим што се у складу са временом донекле изменио садржај дара. У новије време присутна је појава да мајка, односно младини родитељи, уз комплетан традиционални дар, дарују новорођенче и накитом, поготово ако је оно женског пола.

Некада су укућани, односно старешина задруге или породичне заједнице, даровали новорођенче дукатом или неком другом гвозденим паром. Свага овога дара крије се у „моћи“ самог метала. Наиме, новчић својом снагом и чврстином одбија све негативне утицаје од новорођенчета. На тај начин даровани новчић добија улогу амајлије коју дете ради заштите носи или је чува као успомену.

Дарови овакве врсте су се очували све до данашњих дана, али са нешто измењеним садржајем. У складу са материјалним могућностима породице, као и осталих учесника у обреду, новорођенче данас добија најразличитије поклоне. Некада су вредности таквог дара веома високе. Није редак случај да дар буде у виду новца, што представља нови моменат обичаја чији су разлози ништа друго до практичност и једноставност. На тај начин се породици са приновом помаже, јер родитељи за добијени новац могу да купе оно што им је у том тренутку најпотребније за дете. Неки родитељи чувају прикупљени новац од бабина и не троше га. У последње две деценије родитељи су прикупљени новац претварали у девизе како би га лакше чували. Родитељи данас врло често отварају свом детету штетну књижицу у коју улажу сав даровани новац.

Посебну магијску улогу има даровани ланчић или огрлица. Сматра се да огрлица, вероватно због свог кружног облика, поседује чаробна својства. Верује се да се њом остварује везаност две особе (оне која поклања и оне која прима дар). Она је симбол јединства и сажимања у ред „хаотичне ситуације“.¹⁴

Данас, осим родитеља, новорођенче накитом дарују баба и деда, дететови кумови и остали сродници, па и пријатељи.¹⁵

У новије време муж своју супругу дарује одређеним поклоном у знак љубави и пажње, јер је рођењем детета њихов брак крунисан потомством.

У чачанском крају временом је дошло до спајања обичаја малих бабина (*повојница*) са великим бабинама, тако да су се и дарови, који су се овим приликама носили, сјединили и изједначили. У новије време бабине, настају спајањем малих и великих бабина, док се први рођендан пресобликовао из некадашњих великих бабина. Када данас младина мајка долази на бабине, она у ствари долази на некадашњу *повојницу*. С обзиром да је повој у савременој нези деце искључен, данас се може срести појава да мајка, симболике ради, на

14 Крсто Миловаповић и Томислав Гаврић, *н. г.*, 342

15 У разговору са златарима чачанских радњи сазнала сам да се за бабинс, као и за крститеље и први рођендан, слављењцима купује златан накит различитог садржаја и вредности.

бабине доноси и повој и да га ставља у дечји креветац. Дешава се да њиме и повије дете „обичаја ради“. Повој, као и појас, симбол су привржености и верности.¹⁶

Посебна пажња даривању поклања се приликом чина крштења. Улажење у свет хришћана, коме припадају и остали одрасли чланови, праћено је обредом прелаза чији се кључни момент обележавао давањем дара.

Позивање кума, као главног учесника у обреду, праћено је ношењем дара који се углавном састоји од пића и погаче. С обзиром на већ изречену симболику ових обредних реквизита, сасвим је јасна њихова примена у чину позивања кума на крштење.

И кум на крштење носи дар за своје кумче. Обавезно дете дарује белом платном које има незамењиву улогу у чину крштења. Некада је кум обавезно доносио и капу која је имала посебан значај у току извођења обрда *йрве сйрижбе*. У многим чачанским селима (Врнчани, Цагање, Лозница...) се сматра да од кумовског белог платна треба сашити кошуљу. Међутим, има и оних који сматрају да се то платно чува и да га не треба сећи.

Старија форма обичаја налаже да кум дарује кумче златником или сребрњаком. Данас кумче најчешће добија златан накит, без обзира о ком се делу детета ради. Чином крштења кум дарује дете, а родитељи узвраћају уздарјем. Свештеника обично дарују новцем.¹⁷

Кум и сви његови укућани добијају дар од кумчетове мајке. Главни кум (онај који држи дете и онај који је венчао родитеље) најчешће добија три, пет или седам белуга (биљуга), док остали укућани добијају по један, а некада и по три поклона.

Од дарова кум је добијао кошуљу, пшшир, чарапе, а некада и ћилим или неку другу тканицу. Седамдесетих година прошлог века, куму се уместо ћилима давало ћебе „амбасадор“ или јорган. Ова појава је била присутна у већини чачанских села. Данас кум за обављени чин крштења детета бива дариван кошуљом, краватом и чарапама. У новије време, поготово у градској средини, ако су кумови уједно и блиски другови, кумовски дар је садржао и кожни каиш, новчаник, ташницу или слично. Кума се дарује блузом, спаваћницом или материјалом за хаљину. Њихова деца, у складу са узрастом, добијају кошуље, мајице, а у новије време и играчке.

Некада је чин именовања детета бивао праћен његовим даривањем од стране свих званица. За ову прилику дете је од кума добијало капу¹⁸, познату као *кумовска капа*.

У нашем народу је постојао обичај тзв. *ишиано̄ кумсѝва*. Временом се овај обичај изгубио и лагано пресобликовао у обред крштења са религиозном основом. У оба случаја обред је праћен даривањем кума и уздарјима кумашина. У обреду *ишиано̄ кумсѝва* први одсечени прамен косе кум је даривао новцем. Некад се одсечена коса стављала у суд са водом у који је кум убаци-

16 : Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, *н. д.*, 383.

17 : Наталија Благојевић, *Обичаји о рођењу деце*, Гласник Етнографског музеја 48, Београд, 1984, 230.

18 : Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Паптелић, *н. д.*, 134.

вао метални новчић.¹⁹ Родитељи детета и у овом случају дарују кума и његову породицу, а за остале званице припремају ручак.

Црквено крштење подразумева обичај да свештеник сече по прамен косе са главе у облику крста и ту косу ставља у восак. Ова појава представља вид приношења жртве. У Кулиновцима и Горњој Атеници срећемо појаву да се након пишања детета сва његова одсечена коса покупи и стави на неки млад калем. Коса жртвована младој и напредној воћки требало би да обезбеди брз раст и напредак детета.

Први зуб који дете добије бива дариван од стране онога ко га је први угледао. Овај обичај је данас присутан и у сеоској и у градској средини. Обавезно је да дете добије неки одевни предмет, али искључиво у белој боји. Улога беле боје у обредном даривању овакве врсте садржана је у симпатичкој магији по којој би белина дара требало да изазове белину и лепоту зуба.

Први извађени зуб се никада није бацао, већ се са њим поступало у складу са обредном магијом која је требало да обезбеди ницање новог, јаког и сталног зуба. Извађени зуб се приноси као вид жртве (углавном се даје псу да га прогута), како би се из таквог чина извукла позитивна магијска рачуница, односно ницање јаких и квалитетних нових зуба.

Даривање у свадбеним обичајима

Свадбени дар је саставни и нераздвајни део свадбног церемонијала. Даривање и размена дарова прате све кључне моменте обреда. Начин на који се поклон даје представља свечани тренутак који обавезује.

Обреди везани за просидбу или веридбу праћени су даривањем. Давање јабуке девојци, симбола нежности, лепоте, обнове и трајне свежине, представља замену питања за њен пристанак у вези са брачном понудом. Својим обликом јабука означава сваку земаљску жељу, као и уживање у таквој жељи, што недвосмислено говори о искреној намери и жељи за њен пристанак. Јабука је и симбол мудрости и опреза, па тако даривање девојке јабуком представља вид искушења приликом доношења веома важне животне одлуке. Врхунац обреда просидбе праћен је даривањем јабуком.

Када се јабука пресече на пола, открива се пентаграм који симболизује традиционално знање.²⁰ Да ли ће девојка прихватити или одбити понуђену јабуку зависи од њене, а пре свега родитељске обавештености о момку и његовој фамилији. Потребно је правилно одлучити да ли је момак прилика за њихову ћерку. Ако девојка узме јабуку, то је знак да прихвата брачну понуду, што бива праћено посебним одушевљењем од стране момкове фамилије. Овај чин се обзнањивао узвицима, песмом и пуцањем из оружја. Овим је обред прелаза доведен до врхунца, а дар и симболика даривања се појављују као саставни и обавезни део церемонијала.

19 Исто, 281.

20 Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, *н. д.*, 193.

У сјеничком крају познат је обичај *позлаћивања чаше*, када момков отац у трећу чашу ракије ставља златни или сребрни новац.²¹ Испијањем те чаше младић отац исказује свој пристанак.

У зависности од друштвених околности, као и времена и места одржавања просидбе, сличну улогу златника имао је дукат или новац уопште. У Горњој Ресави је, све до шездесетих година двадесетог века, девојку на просидби даривала будућа свекрва јабуком и дукатом.²² Дукат се у знак пристанка везивао око девојачког врата.

У српској традиционалној култури се овакав обичај одржао до данашњих дана, претрпевши ипак извесне измене. У чачанском крају свекрва на веридбу данас углавном доноси златну огрлицу или ланчић, што је наставак обичаја даривања дукатом. Овако осавремењен обичај последица је развоја тржишта, као и модног тренда у одређеној средини.

Осим овог дара, девојка је на веридби добијала и веренички прстен. Овај обичај је релативно новијег датума, пошто се раније сматрало да девојка не ваља да носи никакав прстен пре венчања. У ширем чачанском крају великим грехом је сматрано ношење прстена, па отуда и изрека: „Када девојка стави прстен на руку и Сунце на небу стане.“ Тек у двадесетом веку, и то у његовој другој половини, веренички прстен ступа на сцену као врста дара приликом обредног церемонијала, најпрв у градској, а потом и у селској средини.

Данас веренички прстен девојци поклања момак и она га носи на левој руци.

Накит у обичају просидбе има веома велики значај и симболику. С обзиром да сав материјал од кога је израђен накит води порекло из земље, односно из подземног света, можемо закључити да он поседује велику магијску моћ. Жеља је да се његова хтонична светлост и тврдоћа пренесу и на сопственика који ће га носити. Накитом се преносе добро здравље и расположење, тако да је сасвим јасна жеља да се преко будуће снахе у кућу унесу снага, здравље и срећа. Сасвим је јасно да момкови родитељи даром у накиту изражавају жељу да нови члан њихове куће буде снажан и здрав, како би успешно одговорио свим изазовима у њој. Накит постаје симбол савеза душа – оне која поклања и оне која поклон прима. Овим се желе остварити савез и добри односи будуће свекрве и снахе. Временом ће даривани накит постати симбол особе која га носи, а која ће се потпуно поистоветити са њим.

Просци, осим прстена и другог златног накита, доноси девојци и материјал за хаљиву или комшлет, па чак и много вредније поклоне (бунда и друга скупочена гардероба). Садржај дара намењеног девојци у сваком случају зависи од материјалног стања момкове породице.

Сви дарови које је доносила момкова мајка стављани су на послужавник. Ову појаву је осамдесетих година двадесетог века забележио Никола Пантелић у чачанском и горњомилановачком крају.²³ Сличан обичај се све до данас

21 Весна Дулковић, *Свадебни обичаји*, Гласник Етнографског музеја 56, Београд, 1992, 362.

22 Милица Бонковић-Матић, *Свадебни обичаји*, Гласник Етнографског музеја 25, Београд, 1962, 138.

23 Никола Пантелић, *Наслеђе и савременост у чачанском и горњомилановачком крају*, ЕИ САНУ, Београд, 1991, стр. 116.

задржао у неким чачанским селима. У Остри, рецимо, будућа свекрва доноси девојци дар у чијој је основи табла на коју се стављају помада, накит, огледало, ђинђуве и материјал за хаљину.

У целокушној српској традиционалној култури било је уобичајено да се „обележје“²⁴ даје у накиту, одећи и новцу, што је имало дубоког друштвеног и обредног значаја. Будући свскар је углавном девојци даривао новац. Често је она тим новцем куповала дарове које је доносила момковој фамилији.

И девојачка родбина је на просидбу доносила поклон који се најчешће састојао у одевним предметима (кошуље, чарапе, рукавице). Често се део тог дара користио за даље даривање у току свадбе, тим пре ако је момкова фамилија бројна, па је стога требало припремити веће количине дарова. У новије време девојка од својих сродника добија накит, одећу, разне материјале, шминку, као и делове текстилног покућства.

Након обављеног чина просидбе, девојка дарује све момкове учеснике у обреду. Обично је младожењу кигила кошуљом, пешкиром и чарапама. Некада су се сви учесници у просидби враћали кући окићени, како би се дарови могли видети и како би се обавестила околина да је чин просидбе успешно спроведен.

И данас у сеоским и градским срединама постоји обичај даривања просаца. На тај начин они не улазе у суштину и значај даривања, већ само потврђују ранија правила и показују да одржавају везу са њима. Поклони су упаковани и украшени, тако да их ретко ко отвара пре повратка својој кући.

Рапије је момак на просидбу доносио својој девојци букет цвећа. Данас је у читавом чачанском крају цвеће постало обавезни реквизит, како код момкових тако и код девојчиних сродника.

Цвет представља целокупан биљни и животни циклус. Његов раст из земље симболизује срећу у наредном животном циклусу. Символ је лепоте, невиности, доброте и племенитости и њиме се изражавају љубав, пажња, разумевање и добре жеље. Цвече својом лепотом плени и сваком догађају даје лепши и свечанији карактер.

Још се за светог Јована Крститеља сматрало да је он цвет поистовећивао са душевним врлинама, а букет цвећа са духовним савршенством. Цвет дарован у току просидбе симбол је мудрости и среће, као и жеље да се његова лепота препесе на будуће супружнике.

Свадбени обичаји обилују даровима. Некада су они били продукт домаће радиности, док су данас углавном произведени у индустрији и занатским радњама.

У току позивања кума и старог свата на свадбу, домаћин је у њихову кућу носио ракију и погачу. Прихватање овако значајних церемонијалних функција означавано је даривањем везеном марамицом или везеним пешкиром особе која позива.²⁵ У чачанском крају се овај обичај данас потпуно изгубио.

Некада су сви учесници сватовске обредне поворке били окићени. Ако се по младу одлазило коњима или коњском запрегом, свекрва је учеснике обрета даривала везеним пешкирима. Девојке из момкове фамилије су коње ки-

24 Петар Влаховић, *н. г.*, 251.

25 Петар Влаховић, *н. г.*, 252.

тилс пепкирима који су након свадбеног церемонијала припадали његовом сопственику. Данас се аутомобили ките пепкирима углавном индустријске производње, кушљеним у радњама.

Млада дарује девера *деверским њешкиром* који својим изгледом дефинише своју улогу у свадбеном обреду. Девер је пешкир чувао као драгу успомену на обредну функцију која му је припала у току свадбеног церемонијала.

У чачанском крају се све до данас очувао обичај откупа младе. Ова појава води порекло од старог обичаја у којем је девер даривао младиног брата, па и њене сестре, у знак захвалности што су своју сестру сачували баш за њихову кућу. Данас се то назива *откупиом младе*, али имајући у виду еволутивни значај овог церемонијала, сасвим је јасно да га треба сврстати у дар.

Срби са Косова који су се у последњих двадесетак година доселили у чачански крај, а посебно они који су прогнани последњим егзодусом, са собом су донели и један занимљив обичај. Наиме, особа која је одређена да у свадбеном церемонијалу добије улогу девера, а то је обавезно младожењин ујак, дарује младу прстеном, ципслама и новцем. Предаја дара се врши у девојачкој кући, пре свечаног извођења младе из ње. Ципеле су обавезно беле боје и она их носи на венчање. Девер ритуално обува младу тако што у сваку ципелу ставља по једну новчаницу. Улога дара овакве врсте крије у себи заштитну улогу са циљем да се млада, као подложна магијским чинима, сачува, и да новцем у ципелама откупи срећу на путу до младожењиног дома. На тај начин она откушљује срећу у будућем браку.

До данас је очуван обичај по коме младин отац у току свадбеног ручка дарује младожењу новцем. Церемонијал оваквог даривања се изводи у току изношења свадбеног купуса. Овај обичај има у себи и забавни карактер, јер се изводи пред свим званицама. С обзиром на јавност обреда, није искључена ни жеља за материјалним доказивањем и престижом.

Занимљив, али и дирљив обичај јесте младино остављање везене марамице својој најбољој другарици. Овај дар има ритуални прелазни карактер и треба јасно да одвоји једну фазу од друге. Под првом фазом подразумевамо њено девовање, које напушта изласком из родитељске куће, док је друга њен живот као удате жене. На поласку она своје неудате сестре (уколико их има) дарује цветом.

Ову врсту даривања можемо узети као основу данашњег обичаја бацања бидермајера девојкама. Ипак, мора се признати да је овај обичај плод спајања и прожимања различитих култура. Јасно је да се ради о интернационалном културном чину који ми у нашој традиционалној култури препознајемо у даривању цветом и марамицом.

Данас бидермајер млада баца након обављеног чина венчања, не гледајући притом ко ће ухватити понуђени дар. Верује се да ће се девојка која ухвати венчани цвет ускоро удати. Јасно је да се циљ овог вида даривања крије у преносној магији која би требало да изазове брзу удају девојке која је ухватила цвет.

Кићење сватова цветом, марамицом и рузмарином вид је обредног даривања који свеукупном свадбеном церемонијалу даје свечарски карактер. Данас је улога даривања, односно кићења свадбених званица, поверена младицима сестрама или блиским рођакама. Новац који том приликом у виду уздарја скупе припада искључиво њима.

На путу до младожењиног дома, млада дарује сваку воду на коју наиђе, бацајући у њу цвет, марамицу или новчић. Разлог оваквог даривања јесте магичке природе и крије се у жељи да водени дух обезбеди срећу и пород у браку.

Свекрва дарује онс који први стигну до ње и саопште јој вест о доласку сватова. Најчешће им поклања кошуљу, пешкир и чарапе. У чачанским селима је овај обичај очуван све до данас.

Посебна пажња се у свадбеном церемонијалу поклања преносу девојачке спреме. То је младино *руво* које се у чачанским селима најчешће преносило дан уочи свадбе. *Руво* су вукли коњи, а у селу Остра краве, чије су палице кићене марамицама. Коњи су кићени везеним пешкирима, тако да је цело село знало да се преноси младина спрема.

Руво је најчешће садржало све оно што су за овај догађај спремале млада и њена мајка. Ту су ћилими, јастуци, разне тканице, чаршави, пешкири, кошуље, чарапе, појасеви и све оно што ће јој у новом дому бити потребно и што ће до краја живота бити њена својина. У руву су и бошчје припремљене за младожењу, свекра, свекрву, девера, кума, старог свата и све друге укућане и кључне личности свадбеног церемонијала.

Бошчалук (бохчалук, бокчалук) је персијско-турка реч и означава дар који се састоји од одевних предмета замотаних у платно – болпчу. *Бошчалук* млада поклања младожењи и његовој родбини на дан венчања, односно свадбе.²⁶ Дешавало се да се свадба одложи, све док млада не спреми дарове које је планирала.²⁷

Онај ко превози девојачку спрему бива дариван од стране младине мајке. Најчешће добија кошуљу коју везује око врата. За *рувом* се бацају шећер и разно зрнелас жита, а у последњих двадесетак година и бомбоне.

У неким чачанским селима *руво* се могло преносити и на сам дан свадбе. Том приликом је младина мајка даривала зета ћилимом, тако што га је њиме огртала.

Пред улазак у младожењину кућу, млада је са собом уносила хлеб и пиће, симболизујући тако уношење богатства и изобиља у нови дом. На овај се начин изводи и чин приношења жртве младожењиним прецима који, по веровању, обитавају испод кућног прага и огњишта. Зато млада и обилази огњиште, односно место на којем гори ватра.

Млади и младожењи се нуде хлеб, со, мед и вода. Данас младенце најчешће служе медом или слатким са водом. У новије време успостављен је обичај служења младенаца тортом, што представља развијенији облик ранијег церемонијала. У сваком случају, увек се ради о жртвовању слатке хране како би се преносном магијом учинило да будући живот младенаца буде слadak, односно срећан.

За свадбу се припремају велике количине хране. Приносе се бројне жртве у хлебу, меду и пићу. Ракијом је домаћин нудио и служио пролазнике. Тог

26 : Абдулах Шкаљић, *Туризми у српскохрватском језику*, Сарајево, 1989, 149.

27 Шширо Кулишић, *Трагови архавне породице у свадбеним обичајима Црне Горе и Боке Коњорске*, Гласник Земаљског музеја, Сарајево, св. XI, 1956, 215.

дана ништа се није жалило. Водило се рачуна да сваки гост буде добро услужен и почапћен.

Посебна пажња се посвећује месоу, хлебу и пићу, које на други дан свадбе доноси младин отац, када заједно са својим звањцима дође у првиче. Он доноси великог печеног овна, обавезно са роговима. У селу Остра га називају *брав*. Обавезна је јабука у устима жртвоване животиње, као и вепец од цвећа око врата. У Остри особа која носи *брава* иде прва, што приношењу овакве врсте дара даје посебан значај.

У митолошком кључу овап представља жртвовану животињу. Велики се значај придаје његовим спиралним роговима који симболизују грмљавину, а самим тим и везу са боговима сунца и месеца.²⁸ Ован је симбол мужевности и расплодне и стваралачке енергије. Одликују га и велика жеља за животом, брзина, као и јака чула и снажна осећања.

Венац од цвећа на жртвованој животињи има улогу амајлије. Магијски круг од цвећа требало би да успостави јаку и срдачну везу нових пријатеља. Цвет је, иначе, симбол искрености и лепоте. Јабука у устима овна симболизује здравље и младост. Њена црвена боја у служби је здравља, напретка и опште среће младенаца.

Хлеб или *пријатељски колач* симбол је заједничког живота и пријатељства две породице. Жеља је да се јединство великог броја семеник сједињених у хлебу пренесе и на јединство и слогу пријатеља, а пре свега младенаца. Обредно ломљење колача пред гостима има за циљ да обезбеди дуговечно и пераскидиво пријатељство.

При обредном чину ломљења *пријатељског колача* неопходно је, готово обавезујуће, испијање *пријатељске ракије*, при чему се изговарају бројне здравице.

Овај обичај је очуван све до данашњих дана и заузима једну од кључних улога у свадбеном церемонијалу.

Другог дана свадбе први у нови младин дом улази њен брат. Носи игле и вуницу са обавезно започетом плетњом, дарујући тиме своју сестру. Обавезни део овог церемонијала јесте да при извођењу ове обредне радње младин брат не сме да изговори ни једну једину реч. Плетење у младиној кући започиње нека девојка. Овај вид даривања требало би да магијским путем обезбеди млади да и у новом дому буде вредна и радна, као и да животни континуитет пренесе из једног дома у други. Улога игала је и магијска – удаљава зле силе које вребају младенце. У Остри, Мрчајевцима, Бечњу, Мојсињу, као и бројним подјеличким селима, овај обичај је очуван све до данас.

У условима савременог начина живота и обављања свадбеног церемонијала дешава се, а пре свега у градској средини где се свадбе праве по хотелима и ресторанима, да младин брат након неколико дана донесе игле и вуницу. На овај начин се одржава веза са старим обичајем који је прилагођен новим условима живота.

У време свадбеног ручка некада је постојао обичај да се скупљају дарови за младенце. Данас је овај обичај поприлично измењен. Некада је свадбе-

ни поклон пеко од свадбених званичника (*чауни*) јавно приказивао пред званицама. Том приликом је приказивање дарова (*краваља*) праћено шалом, па чак и грубим и смешним речима,²⁹ што је у неку руку требало да забави госте. Раније су ти поклони били доста скромнији и једноставнији. Углавном су поклони били материјалне природе, као што су тканице, постелина, судови. У последњих тридесетак година, посебно у богатијим породицама, вредност поклона које младенци добијају често је веома велика. Данас се догађа да се на свадбу сродника однесе поклон који и по неколико пута премапа месечна примања дародавца.

Поклони могу бити у виду повца или материјалним добрима, као што су сервиси, украсни делови покућства, уметничке слике, телевизор, видео, музички стуб, па и компјутер, као и бела техника или памепштај. У складу са степеном сродства и функције, у свадбеном церемонијалу прећутно је регулисано шта ко треба да донесе на свадбу. Кум, стари сват и блиски сродници доносе највредније поклоне. Није ретка ни појава да се неколико породица удружи како би младенцима купили неки вреднији поклон. У богатијим породицама младенци од родитеља, деде, тетке, ујака или стрица могу добити и ауто.

Поклон који се добија као свадбени дар је обавезујући за онога ко га прима. Када онај ко је поклон дао буде правио весеље, он мора узвратним даром да буде испоштован. Ово је правило било одувек познато, с тим што је у данашњим условима једноставније и лакше изводљиво. Наиме, у последњих тридесетак година, најпре у граду, а затим у селу, домаћин који прави свадбу задужи неког свог поверљивог човека да му прима и прецизно белези од кога су поклони добијени. Уколико је свадбени дар изражен у новцу, особа задужена за тај део посла белези име дародавца и вредност таквог поклона. Уколико је поклон материјалне природе, пише име особе која поклања. У последње време запажено је лепшење етикета на поклоне на којима се уписује име дародавца. У списку се белези и ако је неко донео још нешто мимо главног поклона, као што су печено прасе или јагње, торта, пиће или цвеће.

Флаша пића готово да је обавезујући детаљ свадбеног поклона. У народу постоји веровање да се једино пићем може честитати весеље. У чачанским селима најчешће се доноси ракија. Ближи рођаци поклањају мањи или већи балон овог пића. Од пића се још поклањају вино или неки други жестоки напитац, па чак и гајба пива. Ова појава је подједнако заступљена у свим чачанским селима, као и у самом граду. Раније је флаша са пићем обавезно кићена цвећем, тако да је било лако препознати особу која је пошла на неко весеље. Овај обичај је у саским срединама остао очуван све до данашњих дана, док се у градској средини готово потпуно изгубио. У граду се данас пиће пакује у украсни папир или се ставља у украсну папирну кесу.

За разлику од пића које носе мушкарци, жене на свадбу носе тарту која је као саставни део свадбеног дара новијег датума и води порекло из градске средине. Некада тарту у свадбеном дару мења бомбоњера.

Кум, стари сват и најужа родбина, као и најближе комшије, на свадбу доносе и печено прасе или јагње. У чачанским селима оваква врста дара је и да-

29 Богдан Чилић, *О женидби и удаби у Средњем Пошисју*, Гласник Етнографског музеја V, Београд, 1930, 122.

нас присутна. Временом, најпре у градској средини, а из разлога практичности, овакву врсту дара замењује новац у истој вредности.

У последње време млада добија велике количине цвећа. Посебно се истичу богати букети које добија од куме, блиских рођака и другарица. У свадбеном церемонијалу у сеоским срединама очуван је све до данашњих дана и обичај *ошкривања младожењине куће*. Ову обредну радњу изводе искључиво зетови. Да би све вратили у првобитно стање, неопходно је да их свекрва дарује кошуљом и пешкиром.

Посебну важност у свадбеним обредним радњама има даривање барјака. Та улога је поверена младиној сестри или некој другој блиској рођаци. На барјак се најпре качила кошуља, потом пешкир, мајица, лутка, балони, а на врх се забавала јабука. Сваки од ових дарова је у служби среће, здравља, љубави и искреног пријатељства, а пре свега у добијању здравог и напредног порога.

Значајну улогу у свадбеном ритуалу има и даривање јабуке. У току свадбене гозбе, лице одређено за то (најчешће зетови) стави на послужавник-таблу јабуку, у њу убоду неколико металних новчаница и крене да скупља новац за младу. Обично се каже да је тај новац за „младино белило“ (Цагање, Ропци, Вричани) или за „младину помаду“ (Остра, Мојсиње). Скупљени новац је припадао млади и она је њиме располагала.³⁰

По повратку са свадбеног весеља, осим дарова које су добили од младе, куму и старом свату су се чутуре пуниле ракијом, а печење се стављало у торбу за пут. Враћање свадбене хране се одржало све до данас, само што се проширило и на остале званце.

Ако целокупан свадбени церемонијал посматрамо као ривалство младине и младожењине родбине које су одвојене одговарајућим „границама“³¹ (праг, капија, одвојене просторије, па и посебне групе столова), али које имају потребу преласка или кидања те границе, јасно је да се у овом случају морао одвијати одговарајући ритуал. Врхунац обредног догађања захтевао је даривање којим се превазилази свака граница или одређено стање. У свакодневном церемонијалу непрекидна је супротстављеност две стране³², а тако стање обавезно прате предаја дарова и примања уздарја.

Промена сваког стања у свадбеном ритуалу праћена је обредима прелазача *rites de passage*. Супротстављене стране желе да се докажу, при чему или стварају нови или наслеђују стари сценарио. Граница између свог и туђег простора је веома оштра, тако да је задатак свадбеног церемонијала превазилажње сваке препреке, при чему дар игра огромну улогу. Није случајно да у чачанским селима (Остра, Мојсиње) за кућу у коју ће се неко удати кажу „туђа кућа“, а када се роди женско дете кажу „туђа срећа“. Пут који прелазе младици из једног стања у друго (девојка – удата жена, момак – ожењен човек) јесте врска иницијације у којој је дар главно обележје.

30 : Испитаници из села Остре су ми рекли да нису сигурни да ли баш сав новац скупљен на јабуци припада млади. Они сматрају да се то само тако каже и да се ово правило не поштује у свакој породици. У једно су ипак сигурни – ако је породица имућнија, новац припада млади и она њиме може слободно да располаже.

31 Malgorzata Maj, op. cit., 29.

32 Malgorzata Maj, op. cit., 30.

Даривање у свадбеном ритуалу се одвија на експлицитном нивоу ритуала³³, што значи да сва донета материјална добра, као и психово ритуално уручивање домаћину, односно младенцима, представља даривање. Између организатора свадбе, сватова који долазе и добара које они доносе, успостављена је равнотежа у виду кружног тока из којег произилази једнакост између гозбе и даривања. Знамо да су гозбе некада биле скромније и да су врло често биле праћене симболичким даровима. Између ове скромности и симболике могуће је повући паралелу која је све до данас опстала на истој релацији, мада је осавремењена и у материјалном погледу подигнута на виши ниво.

С обзиром да су дарови намењени младенцима, да гозбу припремају њихови родитељи, а да дарове доносе гости, јасно је да цео терет ритуала пада на организатора. Сватови троше своја материјална средства, али су због тога дочекани и угошћени, тако да се у целокупном односу налазе на истој релацији. Однос између организатора и сватова, односно између гозбе и дарова, своди се на „новчано еквивалентну размену“.³⁴

Даривање у посмртном ритуалу

У српској традиционалној култури значајно место заузима обредно даривање у посмртном ритуалу. Имајући у виду веровање по коме покојници настављају живот у загробном свету, живи сродници настоје да им одмах након смрти припреме хране и пића како не би били гладни и жедни. Из жеље да се удовољи покојницима настала су подушја. Мртвима се приносила жртва у храни и пићу како они ни у чему не би оскудевали на оном свету и како се не би светили живима. У селу Остра даће називају „годстима“. За њих се кува панаија, меси хлеб, припрема црно вино, носна или мрсна храна и воће. Панаија се некада спремао кивањем пшенице, док се у последње време у њу стављају шећер и ораси. Вино у посмртном ритуалу аналогно је Христовој крви.

У нашем народу је све до данас очувано веровање да за душу умрлога ваља припремити што више хране. Она представља жртву чији је циљ да се обезбеди здравље и напредак живих чланова.

До пре двадесетак година у чачанским селима је постојао обичај по коме су сви који долазе на сахрану доносили прилоге у јелу и пићу. Прилог се доносио у прилошким корпама у које се стављало печено пиле, вино, сир, лешиња, колачи и воће. Сва прикупљена храна се стављала на заједничку трпезу како би је сви ритуално појели. На овај начин су сви учесници у обреду приносили жртву не само преминулој особи, већ и њеним раније преминулим члановима фамилије.

У чачанским приградским насељима (Атеница, Кулиновци, Лозница, Трубушани, Љубић...) се почетком седамдесетих година изгубио обичај ношења дара у прилошким корпама, али се развио нови обичај који је опстао и успешно функционише све до данас. Уместо неконтролисаног доношења и томи-

33 Ivan Kovačević, *Odnos razmene dara u savremenom svadbenom ritualu*, Etnoantropološki problemi, knj. 2, Beograd, 1987, 37.

34 Ivan Kovačević, op. cit., 39.

лања хране, домаћину се даје новац који он користи за оно што му је у погребном ритуалу неопходно. Новац за ту намену скупа посебно одређено лице.

Једно место за столом се обавезно остављало празно, јер је оно било (и још увек је) намењено покојнику. За његову душу се пре испијања обавезно по мало вина или ракије просипало на земљу.

Учесници погребна, а пре свега блиски рођаци, дарују умрлог разним поклонима. Најчешће су то слаткиши, воће, цвеће, па и делови одеће. Наташа Благојевић бележи појаву слања дарова неком раније преминулом сроднику.³⁵ Данас покојника и у градској и у селској средини дарују вештем и цвећем. Употреба пластичних венаца као дара се скоро потпуно изгубила.

На гробу, покојнику се остављају храна и пиће после сваког подушја. Храна се постављала на земљу, јер се веровало да ће покојници тако лакше „приступити даровима“.³⁶ Често се храна са гроба дели сиротињи, јер народ верује да ће она и на тај начин стићи до покојника. Када се дели храна намењена дуни преминулог, у чачанском крају се обично каже: „Узми, ваља се.“

Обичај даривања покојника новцем води порекло од некадашњег даривања материјалним добрима (пешкири, ћесад, ћилими, гардероба и сл.). Сродници који се опраштају од покојника стављају на његов одар новац или, још чешће, бацају метални новац у раку за покојником. Циљ овог обредног детаља јесте да се покојнику плати пут до другог света.

Чином сахране брига родбине за покојника тек почиње.³⁷ Због тога блиски сродници настоје да што чешће посећују покојников гроб, пале свеће и износе храну. Следи даривање гроба о свим подушјима и већим празницима. Тада се приношењем жртве у виду хране памењене за душу умрлог живи подсећају својих преминулих предака.

Палење обредних ватри за душу умрлога се у неку руку може сматрати даром, пошто је улога светлости у посмртном ритуалу добро позната. У том циљу Слободан Зечевић бележи обичај паљења колективних обредних ватри на централном селском простору уочи Белих поклада.³⁸ Овај вид приношења жртве не постоји у чачанском крају, али је зато веома распрострањена појава ношења и паљења свећа свих учесника у погребу, као и приликом свих посета покојниковом гробу. Свеће се за душе умрлих пале и у цркви.

У знак захвалности за указану помоћ у обављању сахране и сировођењу подушја, домаћин дарује особе које су том приликом биле ангажоване. Најпре особама које су копале раку поклањају по кошуљу, које због напретка „остатка“ треба да буду беле боје. Некада се копање раке плаћало новцем, а поред тога домаћин их је даривао и пешкиром. Ово се у понеким местима очувало и данас.

Особе које носе крет, папаију, а у последње време и слику покојника, као и свештеник, бивају даривани пешкиром. Пешкирима се ките и особе које носе покојника.

35 Наташа Благојевић, *Погребни обичаји*, Гласник Етнографског музеја 48, Београд, 1984, 285.

36 Сретен Петровић, *Српска митологија*, Београд, 2004, 698.

37 Добрила Братић, *Посмртни ритуал*, Гласник Етнографског музеја 57, Београд, 1993, 279.

38 Слободан Зечевић, *Култи мртвих код Срба*, Београд, 1982, 87.

У селима око Чачка особа која је кувала панаију добија од домаћина кошуљу. Остали учесници добијају мараме, кецеље или материјале за блузе и сукње. Најчешће се сви ови дарови уручују на дан када се даје четрдесет дана покојнику. Ови обичаји су сачувани и до данас у мање или више измењеном облику.

Домаћин, осим што купује црне мараме и кошуље за оне сроднике који ће бити рушни за покојником, у неким селима (Остра, Мрчајевци, Бечањ, Мојсињс...) купује и мараме и кошуље у боји за разрушавање о четрдесетодневном или годишњем помену. Ова појава је у приградским насељима, али и у самом граду, веома ретка.

Дар и даривање у годишњем циклусу

Целокупан низ обредних радњи везаних за годишњи циклус праћен је даром као веома значајним магијским, верским па и културним детаљем. Осим жеље да се некоем укаже пажња, даривање у оквиру годишњег циклуса има дубоку духовну позадину. Приношењем хране за Бадње вече слави се почетак Нове године или „повог пролећа“.³⁹ Жеља да се умилостиве божанска бића прати целокупан божићни циклус. Уочи Божића у кући се очекивао долазак Божанства⁴⁰, па се због тога припремала богата трпеза. Божићни дарови представљају вид приношења жртве, како божанству, тако и преминулим прецима, супцу и вегетацији.

Божићни дарови се приносе и у сврху имитативне магије. Жеља домаћина и свих укућана јесте да се богатство божићне вечере пренесе на богатство и изобилје у читавој наредној години.

Најјаснија жртва у божићном циклусу свакако је чесница. Ради се о обредној жртви од које прво парче припада Богу⁴¹, док се остала парчад равномерно деле осталим учесницима гозбе. У сеоској средини се у чесницу пре печења стављају новац и остали привредни симболи, тако да она особа која у свом комаду добије нешто од тога, сматра то божићим даром. У градској средини се у чесницу ставља само новац.

Бадњак је симбол божанства. Њему се упућују поздрави и молитве.⁴² Дарује се медом, разним зрнелљем, шећером, па и бомбонама. Стога се према њему поступа као према живој личности.⁴³

По народном веровању божанство је оличено и у положајнику, па је због тога овој личности придаван посебан значај. Даривање положајника је стари обичај који је још увек веома присутан у чачанском крају. Особа која на Божић прва уђе у печију кућу сматра се положајником, односно „божанством“ које доноси срећу. Због тога се положајник богато гости и дарује разним поклонима. Некада је добијао кошуљу, чаране, рукавице, па чак и губер или ћи-

39 Татомир Вукановић, *Срби на Косову II*, Врање, 1986, 343.

40 Душан Багдић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд, 2004, 300.

41 Веселин Чајкановић, *О српском врховном богу*, Београд, 1941, 134.

42 Сретен Петроваћ, *н. д.*, 696.

43 Сретен Петровић, *н. д.*, 697.

лим. Данас се за положајника куњују кошуља, мајица, чарапе. Често се уз тај дар поклања и новац, док неко дарује само новац.

За Божић су сви укућани добијали од домаћина понеки поклон. Тада су се у знак радости због Христовог рођења принављали сви укућани. Ово правило се очувало све до данашњих дана. Многе чачанске градске породице настоје да за Божић купе нешто за кућу, верујући да ће им цела година бити напредна.

Календарска Нова година у последњих десетак година обилује разним поклонима које укућани, пријатељи и сродници дарују једни другима. Овај обичај је новијег датума и у наше крајеве је стигао из западних земаља. Дарови испод јелке заузимају значајно место у савременој етнологији. Дубоко су се укоренили „Деда Мразови дарови“ који су заузели значајно место у нашој свеукупној култури.

Дејиници, Мајгерше и *Оци* се обележавају обавезним чином даривања. Дар у овом случају има улогу одвезивања. У новије време везивање има симболичну улогу, док дар и даривање доминирају. Некада су дарови за ове прилике били веома скромни (суве шљиве или колачи од сувих шљива, лепшници, ораси..), док се данас поклањају играчке, гардероба, а неко деди плете цемпере, шалове или капе (Љубић, Прељина...).

И на празник Светог Саве деца добијају дарове. У последњих десетак година деца која рецитишу светосавске песме добијају дар (слаткише и црквене књиге) од Цркве. Овој акцији се придружио и Савез ратних војних инвалида који традиционално организује Светосавску академију у Дому културе у Чачку. Том приликом свако дете – посетилац добија поклон.

Дарови имају велики значај и у Белој покладној недељи. Маскирани учесници овог обредног церемонијала обилазе сеоска домаћинства, певају пригодне песме и изводе шале. За то добијају дарове од домаћице (јаја, слаткише, воће, а у новије време и новац). У последњих неколико година у селу Остра покладари, осим што обилазе домаћинства, посећују и сеоске продавнице, што је нови моменат у обичају. Од продавца добијају дарове (углавном слаткише и воће).

Младенци су празник оживеле природе и праћени су даривањем младих брачних парова и мале деце рођене у последњој години. Поклони које су младенци добијали за свој празник били су некада веома скромни, док се у последње време овој врсти даривања придаје велика важност. Уколико млади брачни пар није правио свадбу, дарови су богатији (готово истоветни као за свадбу).

И васкршњи празници су праћени разменом добара. Главни дар представља васкршње јаје које представља заметак новог света, као и клицу новог живота. Оно обухвата целокупан свет, као и „све клице добра и зла као и закон непрестаних рођења и процвата личности“.⁴⁴

Као и за Божић, сви укућани су и за Васкрс добијали нову гардеробу. Обичај је сачуван све до данас и садржи елементе свечарског расположења и радости због Христовог васкрснућа.

Васкршњи дарови су имали и практичну улогу – да се за наступајућу сезону набави потребна гардероба.

За Ђурђевдан, као изворни сточарски празник, клало се жртвено јагње да би се обезбедило здравље и напредак остале стоке. Ради се о „всома озбиљној жртви“⁴⁵ која је доста касније везана за Светог Георгија.

Крв жртвованог јагњета се сматрала светом. Изливала се у рску да би изазвала кишу или се закопавала у земљу како би обезбедила сигурну жетву.⁴⁶

Заветина је дан у години када се одређена заједница заветовала да ће баш тада молити (славити) за плодност усева.⁴⁷ Тај дан се у селу божанству вегетације, односно светитељу кога слави, приноси жртва у виду хране и пића са жељом да се богатство трпезе пренесе на богатство наступајуће аграрне године. За *заветину* се као жртва свецу заштитнику приносио колективни колач и заједничка свећа.

Колач, жито и свећа су обавезни реквизити у приношењу жртве домаћем, односно породичном светитељу приликом обележавања крсног имена. За славу домаћин припрема богату трпезу. Жртвована животиња (јагње или прасе) је обавезан прилог Богу. Богатством у јелу и пићу домаћин најпре жели да угости светитеља којег слави, а затим и све остале госте. Одувек се веровало да крсно име треба богато обележити и да за славу не треба ништа жалити.

Званице које долазе на славу одувек су доносиле поклоне за укућане. Раније су ти поклони били веома скромни – нека воћка за децу или шећер (Остра, Бечањ, Мрчајевци). Данас, поготово у градској средини, поклони који се носе на славу су много богатији и вреднији. Поред чоколада, кафе, шећера, ратлука, цвећа и пића, веома често се доносе посуће, украсни делови покућства, па чак и гардероба.

Даривање у осталим приликама

Одувек је српски народ велики значај придавао одласку у војску, па је због тога временом и ова појава добила своје место у етнолошкој пракси. Жеља родитеља да им син срећно одслужи војни рок и да се здрав врати кући, изражена је припремањем породичног весеља са великим бројем званица. При том се приређивала богата трпеза коју је пратио музички оркестар. Сви гости су том приликом војника даривали новцем. Некада су новац давали директно војнику када би се са њим поздрављали. У последње време званице новац дају одмах по доласку на испраћај, тако што га предају особи која све то уредно бележи.

45 : Веселин Чајкановић, *н. д.*, 135.

46 : Сретен Петровић, *н. д.*, 700.

47 : Милан Ђ. Милићевић, *Слава у Срба*, Годишњица Николе Чушића, кп. 1, Београд, 1877, 151.

Блиска родбина је одлазила на честитање и када се војник врати са одслужења. Том приликом су војника даривали кошуљом, ређе новцем. Овај се обичај назива *виђење*. У нашем народу влада мишљење да је војнику севап дати новац. Није редак случај да особа поклони повац и непознатом војнику, јер сматра да ће му то донети срећу.

У новије време је и полазак детета у школу праћен даривањем. Деца тим поводом најчешће добијају ђачку торбу, патике, јакну, гардеробу, школски прибор, па и играчке. У чачанској градској средини постоје и спорадични случајеви организовања славља са музиком у неком ресторану.

Догађај који је праћен даром јесте и обичај везан за изградњу куће и уселење у њу. У служби заштите своје породице човек је током изградње чинио низ магијских радњи приношења жртве и даривања за које је данас тешко рећи коме су све биле упућене. Данас се низ тих радњи спроводи „из обичаја“⁴⁸. Даривање у току изградње познато је многим народима. Посебна пажња се поклања копању, односно ударању темеља, дизању крова и уселењу. Постављање темеља или камена темеља, ако су у питању грађевине од општег друштвеног значаја, прате обичаји чији је основни смисао приношење жртве. Некада се на темељу клало јагње, прасе или петла, при чему се водило рачуна да се крв слије у темељ. Дешавало се да се глава жртвоване животиње закопа или зазида у темељ. Сличне примере налазимо и у народним песмама. Ово је данас делимично изобичајено. Па ипак, домаћин за копање темеља, постављање крова и уселење купује печено прасе или јагње и пиће како би почастио раднике и људе који дођу на честитање.

Када се постави први рог, домаћин га кити лесковом или неком другом граном, кошуљом или пешкирима. Родбина доноси дарове најчешће у посућу. Када се покрије кућа, домаћица све учеснике у изградњи дарује кошуљом. Кошуљу добијају и они који су радили на моби, као и они који раде за повац.

Централно место нове куће свакако је огњиште. Због великог значаја у митологији, сасвим је јасан разлог његовог даривања. До данас је очуван обичај да особа која дође на насеље, у недостатку правог шпорета у којем гори ватра, дарује електрични (у самом граду и већини приградских насеља).

Често се у част уселења припремала велика гозба са музиком. На насеље су се раније допосили скромнији дарови (тањира, судови, кофе...), док се данас овим даровима придаје прилична важност.

Велики значај у животу човека представља завршено школовање. Као и сваки други обред прелаза и овај нови обичај је праћен даривањем. Родбина, пријатељи и компаније, а пре свега родитељи, кунују поклон и честитају успешно окончано школовање. Најчешће се дарују накит, комплети књига, новчаници, ташне, гардероба, а богатији купују и аутомобиле.

У последњих десетак година све већу улогу у савременим обредима имају рођендани, посебно први и осамнаести. Поклонима поводом ових датума придаје се велика важност, а родитељи припремају рођенданско весеље. Слављеници најчешће добијају накит и гардеробу. За остале рођенданце се

48 Breda Vlahović, *Darivanje kuće u toku njene izgradnje*, Etnoantropološki problemi, knj. 2, Beograd, 1987, 69.

приређује ручак за најужу породицу. Деца у клубовима праве журке у којима учествују њихови вршњаци који доносе симболичне поклоне.

У српској традиционалној култури је постојао обичај даривања када неко први пут уђе у кућу. Ова појава је свакако у вези са предхришћанским схватањем по коме сваки гост представља божанство. Данас се углавном дарују мала деца која најчешће добијају јаја као симбол живота и брашно као симбол плодности. Чешћи случај да поред јаја и брашна деца добију и неки одевни предмет, играчку или неки слаткиш. У градској средини у последње време као дарови изостају јаја и брашно.

Значајну улогу има и даривање икона у црквама и кивота у манастирима. Верује се да од величине дара зависи узвраћена божија милост. Најчешће се, осим новца, поклањају вино, шећер, мед, уље, јаја, пешкири, чаршави, сапун, цвеће, па и аграрни плодови. Даривање овакве врсте се врши уз молићу. На сличан начин се врши и даривање светих извора и вода.

И испраћај у пензију је праћен даром. Најчешће се удружи више колега како би поклонили заједнички поклон (сат, књигу, телевизор, бицикл...).

Велику улогу у савременом животу има и даривање пословних партнера и људи од утицаја због неке учињене услуге. Уз извесни опрез, овде можемо прибројати и даривање лекара за успешно обављену интервенцију.

* *
*

У сваком случају, дар је присутан свуда и на сваком месту. Верно прати човека на његовом целокупном животном путу. У складу са временским, магичким, религиозним, па и модним трендом, начин па који се спроводи даривање је разноврсно и свсобухватно.

Дар прати човека у свим кључним животним догађањима, без обзира дали се при томе радује или тугује. Даром се раздвајају две фазе и два стања.

Улога дара у целокупном обредном животу човека јесте да му улесши све значајне тренутке, да се радује и да буде срећан. Дар се чува као вредна успомена, јер употребом дара човек се радо сећа особе која је одређени предмет учинила даром.

О дару и његовој улози у животу човека се може још много говорити. Разлози и начини даривања су веома широки и разноврсни. Дар се дуго памти, али и обавезује.

Gift and Gift Giving in Cacak Region

Gift presents the relation between two persons or two groups of people. Gift presents a means of communication between ordinary men and supernatural beings in cultural and above all in religious context. By giving a gift, we want to express, establish or make stronger a friendship or affection of an individual or a group.

The need for giving a gift in Cacak region is connected with both individual and group events. Giving gifts is present in numerous rituals, of life and annual cycle.

Primordial men's wish is to by giving a gift not only make a close and cordial relationship with the person who is receiving it but to get the affection of higher, supernatural beings.

Gaining of God's mercy, according to people's belief, is possible to achieve by giving charity, where a beggar is intermediary between a human and supernatural being.

A great importance in the spiritual culture of Cacak region has a gift and gift giving in the lifecycle which means that the act itself marks men's entire life cycle. We cannot imagine a birth of a child, baptize, birthday celebrations without gift giving which is a highlight of these events.

Weddings are abundant in gift giving. A bride is a central figure who gets and gives gifts. Even the funeral rituals cannot be carried out without gift giving in a specifically and magically determined moment.

In the annual cycle a gift plays a special role. Bringing in straw and Christmas tree, as well as giving gifts to a person who comes into the house first at Christmas, are central part of the ceremony. By giving an Easter egg we want to transfer life energy to the person who receives the egg.

Everyday events are also followed by gift giving as a kind of care and good manners of the persons who give and receive gifts.

A gift is a present in all crucial life events, no matter if these events are happy or sad ones. A gift separates two phases and two states.

The role of a gift is to make life more beautiful in all important moments of a man's life, to make him happy and cheerful. A gift is preserved like a valuable memory; by using a gift one remembers a gift donor with pleasure.

A lot can be said about gifts and their role in humans' life. The reasons and ways of gift giving are very different and numerous. A gift is memorable but also bonding.

Snežana Šaponjić-Ašanin

Le don et la donation dans la région de Čačak

Le don est présenté par le rapport et la relation de deux individus ou deux groupes de personnes. Dans le contexte culturel et avant tout religieux, le don est défini comme un moyen de communication entre l'individu ordinaire et les êtres supérieurs surnaturels. Par le don, on désire montrer, établir ou renforcer l'amitié ou la bienveillance d'un individu ou d'un groupe.

La nécessité d'un présent dans la région de Čačak est liée à des événements individuels ou groupés. La donation est présente dans plusieurs rites, de cycle tant existentiel qu'annuel.

Le désir primordial de l'homme est aussi, par l'intermédiaire des rites de donation, en dehors du contact familial et amical réalisé avec la personne qui reçoit le cadeau, d'établir la faveur des êtres supérieurs, surnaturels.

L'acquisition de la grâce de Dieu, selon les croyances populaires, peut être réalisée en faisant l'aumône, quand le mendiant se montre comme intermédiaire entre l'être humain et l'être surnaturel.

Une grande importance dans la culture spirituelle entière de la région de Čačak possèdent le don et la donation dans le cycle de la vie, ce qui veut dire que le geste de recevoir et de donner les cadeaux suit l'homme à travers sa voie existentielle entière. On ne peut imaginer la naissance d'un enfant, le baptême, la fête d'anniversaire, sans célébration dont la culmination est manifestée par l'action de donner et de recevoir un présent.

Les coutumes de mariage abondent en cadeaux et donations. La personnalité centrale, qui aussi bien reçoit que donne les cadeaux, est la mariée. Ni les rituels posthumes ne peuvent être effectués sans donner un présent à un instant magique précisément déterminé.

Dans le cycle annuel, le don joue un rôle très important. L'apport de la paille et de l'arbre de Noël, ainsi que la donation de la personne qui entre la première dans la maison le jour de Noël, sont les événements centraux du cérémonial. En offrant l'œuf de Pâques, on désire transmettre l'énergie vitale sur la personne qui reçoit le don.

Les événements quotidiens de la vie sont accompagnés de cadeaux, comme forme d'énonciation d'égards et de bonne éducation de la personne qui offre le cadeau et de celle qui reçoit le présent.

Le don suit l'homme dans toutes les aventures-clé de la vie, sans tenir compte toutefois s'il se réjouit ou s'il est triste. Par le cadeau se séparent deux phases et deux états.

Le rôle du don dans la vie rituelle entière de l'individu est de lui embellir les instants significatifs, qu'il jouit et qu'il soit heureux. Le cadeau se garde comme un souvenir précieux, car par son utilisation, l'homme se souvient avec plaisir de la personne qui a fait de cet objet déterminé le cadeau.

Sur le présent et son rôle dans la vie d'un individu, on peut largement s'entretenir. Les raisons et les manières de donation sont très vastes et diverses. Le cadeau est retenu dans la mémoire pour longtemps, mais aussi il oblige.

Snežana Šaponjić-Ašanin

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

Даривање иконе у манастиру Јовање
(Васкрс 2004)

Даривање младенаца (огртање)
ћилимом (Гуча 1990)

Корпа са иглама као дар у свадбеном церемонијалу
(Граб 1990)

Даривање на свадби (Гуча 1990)

Даривање накончета (Бресница 1990)

Плаћање улаза у двориште након венчања, као дар домаћина (Бресница 1990)

Пријатељски колач као дар (Гуча 1990)

Даривање и „откуп“ барјака на свадби (Гуча 1990)

Зетови на крову куће очекују дар од свекрве (Бресница 1990)

Даривање положајника (Божић, Доња Горевница 2004)

Даривање градских покладара од стране запослених у Туристичкој организацији Чачка (Бела недеља, Чачак 2005)

Покладари са прикупљеним даровима (Бела недеља, Остра 2005)